

PAMÄTNÍK MIGRÁCIE - PAMÄTNÍK SLOVENSKEHO VYSTÁHOVALECTVA

Prehľad aktivít 2000 – 2017

*Slovenská republika podporuje národné povedomie
a kultúrnu identitu Slovákov žijúcich v zahraničí,
podporuje ich inštitúcie zriadené na dosiahnutie tohto účelu
a vzťahy s materskou krajinou
(článok 7a Ústava Slovenskej republiky)*

Ľudstvo od jeho úsvitu až dodnes neoddeliteľne sprevádza fenomén migrácie. Príčiny a priebeh migračných pohybov majú viacero nemenných znakov, ktoré ovplyvňujú ich dimenziu a charakter. V súčasnosti sme svedkami i aktérmi novodobej medzinárodnej migrácie. Niet svetadielu, niet krajiny, niet národa, ktorého dejiny i súčasnosť by nepoznamenali tento permanentný jav, ktorý sprevádzajú rôzne očakávania i sklamanie a neraz aj strach a úzkosť z neznámeho.

Aj Európa a jej národy zažili masový exodus a podľa údajov Rady Európy dnes žije mimo nej viac ako stotridsaťpäť miliónov Európanov v zahraničí. Migrácia obyvateľov našej planéty je tak stará ako samotné ľudstvo. Sťahovali sa celé národy, etnické, sociálne, náboženské skupiny, jednotlivci a v dnešných ekonomických a spoločenských podmienkach migračný proces pokračuje. Ľudia ktorí prichádzajú sa stávajú imigrantmi a tí čo odchádzajú sa stávajú emigrantmi. Nový svet a jeho dnešné obyvateľstvo tvoria práve emigranti.

Zahraničné sťahovanie je každá zmena trvalého pobytu osoby, pri ktorej sa zmení štát pobytu, bez ohľadu na jej štátne občianstvo. Fenomén zahraničnej migrácie je na počiatku 21. storočia typickým prejavom globalizačných procesov vo svete. Navyše význam zahraničnej migrácie evidentne rastie, rozmanitosť migračných tokov sa zvyšuje, migračné vzorce sa modifikujú, manažment migrácie a migračné politiky sa stále viac zdokonaľujú. Pokiaľ ide o typy zahraničnej migrácie, OSN rozlišuje dve fundamentálne kategórie na základe dĺžky

pobytu migranta v hostiteľskej krajine – dlhodobú (od 12 mesiacov viac) a krátkodobú migráciu (3 až 11 mesiacov). O niečo širší záber má frekventovanejšia typológia Medzinárodnej organizácie pre migráciu, rozlišujúca tri hlavné typy migrácie – tradičnú permanentnú migráciu (t. j. emigráciu), dlhodobú a krátkodobú migráciu. Nasledujúce generácie sa možno v kozmickej dobe dočkajú aj mimozemskej migrácie. Podľa OSN je migrantom osoba, ktorá sa v zahraničí zdržiava viac ako rok, bez ohľadu na príčiny, dobrovoľné alebo nedobrovoľné, a na prostriedky pravidelné či nepravidelné. K nim patria aj príslušníci slovenského národa, ktorí vzhľadom na svoj celkový počet patria v nadpočetnejšom vysťahovaleckým národom. Dôsledkom emigračných procesov je vznik zahraničných diaspór. Tá slovenská sa v súčasnosti pohybuje podľa odhadov kombinovaných s oficiálnymi štatistikami okolo poldruha milióna osôb, z toho skoro tristo tisíc s občianstvom Slovenskej republiky a do zahraničia odchádza stále viac a viac mladých ľudí. Nuž a tento pomer k celkovému počtu občanov na Slovensku vo výške 5,4 milióna osôb je viac ako varujúci, mladí odchádzajú, starí zostávajú a Slovensko starne.

Migrácia je fenoménom, ktorej účinky sa prejavujú multidimenzionálne, nakoľko je fenoménom politologickým, sociologickým, ekonomickým ako aj geografickým, pričom sa na ňu z uvedených hľadísk môžeme pozerat' rôzne. Takisto je predmetom demografických štúdií a štatistiky. Z dôvodu jej širokospektrálnych účinkov a prejavov a možností skúmania doteraz nebola vytvorená jednotná teória, ktorá by vysvetľovala migračné trendy vo svete. Migrácia v súčasnosti nadobúda rôzne podoby, či už je to migrácia ekonomická, politická, sociálna, bezpečnostná alebo environmentálna a na základe nerovnomerného usporiadania populácie spolu s fenoménom starnutia populácie a globalizačnými tendenciami sveta je jedným z fenoménov, ktorý s najväčšou pravdepodobnosťou bude ovplyvňovať vývoj, usporiadanie a smerovanie sveta, Európy a výrazným spôsobom aj Európskej únie.

Premiér Slovenskej republiky Róbert Fico na margo súčasných migračných problémov uviedol, že Slovensko musí byť zabezpečené pred hrozbami, ktoré podľa neho nelegálna migrácia so sebou prináša. Prezident USA Donald Trump vo svojom programe prístahovaleckej politiky u okrem iného v bode 3 uviedol „*Národ, ktorý neslúži vlastným občanom, nie je národom. Každý imigračný program musí priaznivo ovplyvniť zamestnanosť, mzdy a bezpečnosť všetkých Američanov.*“

Každá krajina ktorej sa dotýka emigrácia a imigrácia, venuje tejto problematike pozornosť, ktorá je úmerná jeho záujmom a možnostiam. Táto skutočnosť stala určujúca pri stanovení dôležitosti a významu pre väčšinu emigračných a imigračných štátov a je determinujúca pri tvorbe a výkone štátnej politiky vo vzťahu k súčasným migračným pohybom a vlastným

menšinám a komunitám žijúcimi v zahraničí. Jedným z konkrétnych výstupov je budovanie a existencia pamätníkov venovaných tejto problematike, ktoré majú dve základné podoby: architektonicko-symbolickú a múzejno-inštitucionálnu. Obe sa v rozličných podobách vzájomne dopĺňajú a v nejednom prípade tvoria jeden celok. Na priblíženie uvádzame prehľad krajín, kde takéto pamätníky a múzea už jestvujú: Argentína, Austrália, Belgicko, Brazília, Česko, Dánsko, Fínsko, Francúzsko, Holandsko, Írsko, Island, Izrael, Japonsko, Južná Afrika, Kanada, Libanon, Malta, Nemecko, Nórsko, Portugalsko, San Marino, Sardínia, Severné Írsko, Srbsko, Slovinsko, Spojené štáty americké, Španielsko, Švédsko, Švajčiarsko, Taliansko, Veľká Británia.

Menšiny v Slovenskej republike v rámci Slovenského národného múzea majú Múzeum kultúry karpatských Nemcov (štatistický počet Nemcov 5 tisíc), Múzeum kultúry Maďarov na Slovensku (450 tisíc), 3 Múzea židovskej kultúry a holokaustu (2 310), Múzeum kultúry Chorvátov na Slovensku (1 022), Múzeum ukrajinskej kultúry (7,5 tisíc), Múzeum rusínskej kultúry (33 tisíc), Múzeum kultúry Čechov na Slovensku (30 tisíc Čechov a 3 0286 Moravanov), Múzeum kultúry Rómov na Slovensku (106 – 402 tisíc). Zahraniční Slováci a slovenská diaspora vo svete (1,5 milióna) nemá nič, len provizórny základný kameň. Takáto skutočnosť navodzuje diskriminačný charakter a nedostatok starostlivosti štátu o Slovákov žijúcich, pracujúcich, študujúcich a podnikajúcich v zahraničí.

Konkrétnou podobou myšlienky vybudovania múzea a Pamätníka slovenského vyst'ahovalctva. je snaha o vybudovanie hmotného pamätníka v architektonickom, sochárskom a výtvarnom stvárnení, ktorý by aj navonok mal symbolickú podobu a bol by prejavom prepojenia medzi tými Slovákmí a ich potomkami, ktorí žijú v zahraničí s tými Slovákmí, ktorí žijú na Slovensku. Prvým konkrétnym nositeľom myšlienky vybudovania hmotného pamätníka sa stal Dom zahraničných Slovákov v Bratislave. Na základe jeho iniciatívy bol v roku 2000 dočasne položený základný kameň budúceho pamätníka na pravom brehu Dunaja. Základný kameň, ktorým je 4,5 tonový neopracovaný červený mramor venovaný Slovákmí z Maďarska, bol v júli 2000 slávnostne položený v Sade Janka Kráľa v Bratislave - Petržalke za prítomnosti delegátov krajanských spolkov z celého sveta a posvätený zástupcami rímsko-katolíckej a evanjelickej cirkvi na Slovensku. Od roku 2000 si na tomto mieste 5. júla pripomíname Deň zahraničných Slovákov ako pamätný deň Slovenskej republiky (národný parlament ho schválil na jeseň prvého roku existencie Slovenskej republiky). Pamätný deň je súbežný so štátnym sviatkom zasväteným príchodu sv. Cyrila a Metoda. Nebýva pravidlom, že pri ňom zaznie štátna hymna, zaveje vlajka Slovenskej republiky. Zaspievajú sa piesne, niekto recituje básne, povedia sa slávnostné či

príležitostné príhovory. Tým sa prejav záujmu pri tomto dost' všedne pôsobiacom prízemnom objekte aj končí. V tráve pri kameni zostane na nedlhý čas kytica kvetov, skupinka aktivistov a záujemcov o problematiku si potichu prisľúbi, že do roka a do dňa sa na tom mieste podaktorí hádam znovu stretnú. Odvtedy snahy o vybudovanie hmotného pamätníka sú spojené so zápalom jednotlivcov ale i s prázdnyimi slovami, sľubmi, zjavnou i skrytou neochotou, malým záujmom štátnych a verejných činiteľov a s tým spojenou frustráciou slovenského zahraničia. Od polozenia základného kameňa uplynulo dlhých 17 rokov a okrem neplodných rokovaní a prázdnych prisľubov sa pohlo len máločo.

V roku 2001 bol vypracovaný prvý ideový zámer a projekt budúceho Pamätníka slovenského vyst'ahovalectva od autorov Dr. Claudea Baláža, Prof. Ing. arch. Akad. arch. Miloslava Mudrončíka, Akad. soch. Imricha Vaneka a Ing. arch. Akad. arch. Viliama Znášika. Myšlienku pamätníka si osvojil a podporil aj predseda Bratislavského samosprávneho kraja Ľubo Roman, ktorého spolu so splnomocnencom vlády SR pre zahraničných Slovákov Claudeom Balážom prijal prezident Slovenskej republiky Rudolf Schuster a tiež prisľúbil podporu a pomoc tomuto projektu.

V roku 2008 Slovensko – nemecká únia v Nemecku spolu so Združením nezávislých expertov pre otázky dejín a života zahraničných Slovákov vypracovali nový aktualizovaný ideový zámer, ktorý počítal s umiestnením pamätníka na začiatku parku oproti budove Slovenského národného múzea. Predložený návrh vtedajšiemu starostovi mestskej časti Bratislava – Staré mesto bol odmietnutý, pričom sa argumentovalo, že Bratislava sa nepodieľala na slovenskom vyst'ahovalectve. V skutočnosti Bratislava v minulosti plnila úlohu ústredného depozitu, kde sa sústreďovali slovenskí vyst'ahovalci pred svojim odchodom do cudziny, ale aj reemigranti po prvej a druhej svetovej vojne i v období prvej Slovenskej republiky.

Zásadným problémom je prijatie rozhodnutia o trvalom umiestnení budúceho pamätníka, lebo doterajšie návrhy na jeho umiestnenie v Sade Janka Kráľa, alebo v priestore kde bol petržalský lunapark s kolotočmi, alebo v priestore medzi bývalým nástupišťom propeléru a reštauráciou Leberfínger, či v priestore pred Slovenským národným múzeom na Vajanského nábřeží (tu dostala prednosť interiérova socha T. G. Masaryka), na parkovisku pred Filozofickou fakultou UK na Gondovej ulici, v areáli účelového zariadenia vlády hotela Bôrik ulici, napokon nenašli u kompetentných potrebnú podporu. Nepomohla ani interpelácia poslanca Dušana Jarjabka, ktorý 7. septembra 2006 na rokovaní parlamentu položil predsedovi vlády pre vedomostnú spoločnosť, európske záležitosti, ľudské práva a menšiny otázku „*pán podpredseda v petržalskom parku stojí základný kameň pamätníka slovenského*

vyst'ahovalectva. *Kedy tam bude aj onen pamätník?*“ Nuž a „onen pamätník“ nestojí nikde ani v roku 2017.

Keď v roku 2008 vláda Slovenskej republiky prijala uznesenie ku koncepcii štátnej politiky starostlivosti o Slovákov žijúcich v zahraničí do roku 2015, zaväzovala podpredsedu vlády pre vedomostnú spoločnosť, európske záležitosti, ľudské práva a menšiny, aby do 31. decembra 2010 v spolupráci s predsedom Bratislavského samosprávneho kraja vybudoval Pamätník slovenského vyst'ahovalectva v Bratislave a zabezpečil jeho kofinancovanie, zdalo sa, že veci sa pohnú dopredu a zase nič. Platné uznesenie vlády nebolo doteraz naplnené.

V predmetnej veci boli uskutočnené pracovné stretnutia so všetkými primátormi mesta Bratislavy, ich námestníkmi, starostami mestských častí Petržalka a Staré mesto, štátnymi tajomníkmi ministerstva kultúry, hlavnou architektkou Bratislavy a okrem verbálnej podpory opäť nič. Ani vznik Úradu pre Slovákov žijúcich v zahraničí v roku 2006 do ktorého sa zlúčil aj bývalý Dom zahraničných Slovákov, nepriniesol zvrát, naopak na stálych konferenciách Slovenská republika a zahraniční Slováci ktorých bol gestorom túto problematiku istý čas úplne vynechal.

Ako reakcia na túto nepochopiteľnú pasivitu vznikla v roku 2013 nadácia Národný pamätník slovenského vyst'ahovalectva. Nadácia, jej členovia, hneď po svojom založení uskutočnila sériu pracovných konzultácií so zástupcami viacerých krajanských spolkov v zahraničí, s Úradom pre Slovákov žijúcich v zahraničí, so Spolkom slovenských architektov, záujmovými odbormi Matice slovenskej a príslušnými zložkami administratívy a zastupiteľstva hlavného mesta SR Bratislavy.

Začiatkom roku 2014 nadácia vypracovala úvodný projekt Národného pamätníka slovenského vyst'ahovalectva a na webovej stránke ho vystavila na verejné pripomienkové konanie. Okrem zakladateľských partnerov (Matica slovenská, Migrácia SK, Združenie expertov pre otázky dejín a života zahraničných Slovákov) sa prvým pracovným partnerom stal Spolok architektov Slovenska a s Úradom pre Slovákov žijúcich v zahraničí bola podpísaná dohoda o spolupráci pre vybudovanie Pamätníka slovenského vyst'ahovalectva v Bratislave.

Architektonický ateliér A1 s vedúcim Ing. arch. Branislavom Kaliským, ináč hlavným architektom bratislavskej Eurovey, spracoval urbanisticko-architektonická štúdiu, ktorá bola pod záštitou podpredsedníčok NR SR Jany Laššakovej a Eriky Jurinovej prezentovaná 3. júla 2014 na parlamentnej pôde. Zúčastnení odborníci a významné osoby spoločenského, hospodárskeho a politického života zo zahraničia a z domova podporili vybudovanie pamätníka a ocenili návrh na jeho budúce umiestnenie v Bratislave. Organizátormi podujatia

boli Nadácia Národný pamätník slovenského vyst'ahovalectva a Úrad pre Slovákov žijúcich v zahraničí. K architektonickej štúdii, ktorá navrhovala jeho umiestnenie v priestore medzi Gondovou ulicou, nájazdom na rekonštrukciu Starého mosta a nábřežím Dunaja - súčasne s vytvorením nového reprezentačného bratislavského námestia, sa v rozprave pozitívne vyslovili všetci zúčastnení domáci i zahraniční odborníci. Po symbolickom položení jeho základného kameňa v Sade Janka Kráľa v Bratislave – Petržalke v roku 2000 to bol druhý konkrétny krok k jeho dlho očakávanej realizácii. Žiaľ vlastník uvedeného priestoru sa k tejto iniciatíve nepripojil.

V ďalších rokoch nasledovali osobné stretnutia a rokovania s poslancami NR SR Erikou Jurinovou, Janou Laššákovou, Miroslavom Čížom, Dušanom Čaplovičom, Dušanom Jarjabkom, Antonom Hrnkom, ktorí síce verbálne podporili nadačných aktivistov, ale veci sa dopredu nepohli.

V roku 2015 bola medializovaná správa, že v priestore bývalého divokého parkoviska na Landererovej ulici v Bratislave má vyrásť verejný park. Táto správa sa stala pre nadáciu impulzom pre vypracovanie rozsiahleho materiálu, ktorý navrhoval a zdôvodňoval umiestnenie budúceho pamätníka do tohoto priestoru. Ten spolu s Úradom pre Slovákov žijúcich v zahraničí bol predložený na posúdenie odborným komisiám hlavného mesta SR Bratislavy, ktoré ho odporúčali prijať a prerokovať na mestskom zastupiteľstve. Výsledkom všetkých doterajších snáh je súhlas mestského zastupiteľstva hlavného mesta SR Bratislavy z júna 2015 s jeho umiestnením v priestore medzi Landererovou, Čulenovou a Olejkárskou ulicou. Je to nateraz voľná plocha v majetku štátu nachádzajúca sa za novou budovou SND v Bratislave, kde by mal v budúcnosti vyrásť verejný park. Je len prirodzene, že vo všetkých verejných parkov na svete, ich súčasťou i ozdobou sú nielen parkové a terénne úpravy, ale neoddeliteľnú súčasť tvoria architektonické a sochárske prvky. V tomto zmysle umiestnenie navrhovaného Pamätníka by tvorilo jeho organickú súčasť a stalo sa jeho obohatením.

Ďalšia snaha bola orientovaná na vyjadrenie štátnej správy k navrhovanému umiestneniu. Nadácia vypracovala návrh materiálu na rokovanie vlády SR a požiadala Úrad pre Slovákov žijúcich v zahraničí, aby zabezpečil jeho predloženie na rokovanie vlády. Nastala len ťažko pochopiteľná situácia, keď úrad odmietol tento materiál, odmietol žiadosť nadácie o dotáciu na vypísanie spoločnej medzinárodnej sochársko – urbanistickej súťaže a nový predseda úradu dokonca odmietol podpísať i predĺženie Dohody o spolupráci a súčinnosti pri príprave, realizácii a prevádzke Národného Pamätníka slovenského vyst'ahovalectva v Slovenskej republike, medzi úradom a nadáciou uzavretej v roku 2013. Návrh materiálu na rokovanie vlády prijal a bol ochotný predložiť ho na rokovanie Igor Adamec štátny tajomník

ministerstva kultúry, žiaľ politické z meny a jeho odvolanie z funkcie túto iniciatívu zmarili.

V snahe zvrátiť túto patovú situáciu sa nadácia v roku 2016 a 2017 opätovane osobnými listami obrátila na predsedu NRSR Andreja Danka a predsedu vlády SR Róberta Fica s prosbou o pomoc a podporu realizácie pamätníka slovenského vyst'ahovalectva – pamätníka migrácie. Okrem prijatia zástupcov nadácie poradcom predsedu parlamentu Lukášom Machalom, ktorý bol síce informovaný o súčasnom stave ďalej však nič, zo strany premiéra neprišla doteraz žiadna odpoveď.

Nadácia sa pokúsila v tomto získať aj podporu a iniciovať vznik mecenášov z radov mimoriadne zámožných Slovákov na Slovensku. Oslovila 25 najbohatších Slovákov - multimilionárov s prosbou o pomoc a podporu, doteraz sa nikto vôbec ani len neozval.

Takáto je stručná bilancia aktivít v rokoch 2000 - 2017 zameraných na prípravu a realizáciu pamätníka slovenského vyst'ahovalectva – pamätníka migrácie.

Na Slovensku len ťažko nájdete rodinu ktorej príslušník sa v minulosti i súčasnosti neocitol za hranicami svojej vlasti, slovenské vyst'ahovalectvo a Slováci v zahraničí sú neoddeliteľnou a imanentnou súčasťou nášho bytia a našich národných dejín. Ak sa štát nedokáže postarať o svojich vlastných občanov, nečakajme, že oni sa budú starať o štát. V kritických dejinných chvíľach, vždy keď bolo slovenskému národu doma najt'ažšie, našiel oporu v zahraničných Slovákoch. Dnes sa píše rok 2017 a pre porovnanie citujeme čo v roku 1882 písali národné noviny na margo vyst'ahovalectva „...Slovák opúšťa svoju rodnú hrudu len keď už je celkom ubiedený a bôľom skúsil, že na nej nemá podmienok žitia... Štát, ktorý nepostaral sa poskytnúť svojmu občianstvu pramene výživy, akým ľudským právom môže doniesť zákon, ktorý zaviazal by každého k tej hrude vami nevďačnou urobený...“

V danej situácii stojí celá občianska i národná spoločnosť doma i v zahraničí, pred závažným rozhodnutím zodpovedných a kompetentných. Ukončí sa prehadzovanie horúceho zemiaka, bude mať aj Slovenská republika dôstojný pamätník venovaný tým, ktorí slovami básnika „*hnaní žitia nevôľou*“ museli opustiť rodnú krajinu ?